

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)

Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)

Band: 80 (2001)

Heft: 7

Artikel: La spina ella spatla

Autor: Deplazes, Gion

Kapitel: 5: Peider Lansel 1863-1943

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881892>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

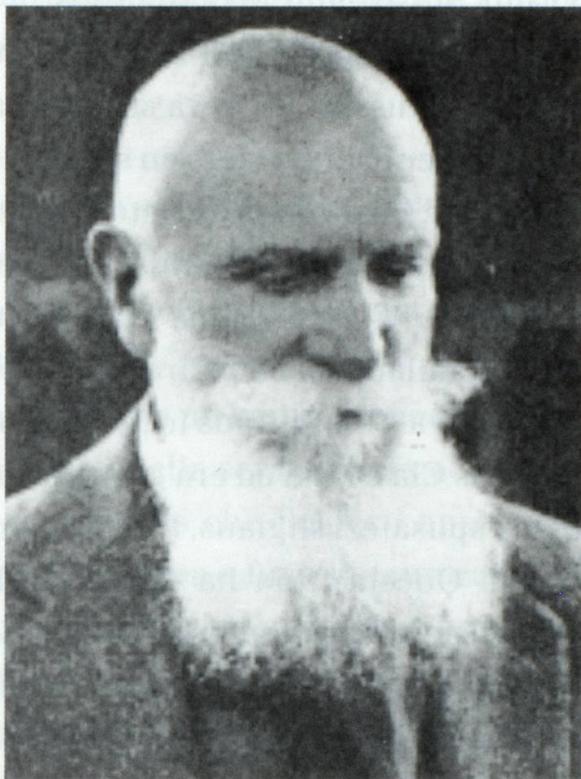
Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

5. Peider Lansel 1863–1943

Ghe Lansel ei un poeta romontsch, un poeta d'una veta decisiv per sia veta.

Sia veta

Peider Lansel ei tochen oz il pli enconuschent poet romontsch dado nossas scheinas romontschas – en l'entira Svizra ed ella Italia, mo era sur l'Europa ora. El ei era naschius ed ha viviu ina gronda part da sia veta dado nos cunfins sco pli baul tons randulins ladins.

Naschius eis el ils 15 d'uost 1863 a Pisa, ella Toscana.

Siu bab Andri Töna era oriunds da Sent, sia mumma Emilia Steiner da Lavin. Els possedevan fatschentas ella Italia. Peidrin, sco el vegneva numnaus, ei carschius si ils emprems onns a Pisa ed ei era ius leu a scola. Duront la stad denton vegneva la famiglia regularmein a Sent. Leu eis el era sepreparaus per entrar a Cuera ella Scola cantunala e da leu alla scola mercantila da Frauenfeld. Suenter ina cuorta dimora a Rolle per emprender franzos entra el gia 1879, cun 16 onns, ellas fatschentas da Könz e Lansel per absolver ad Arezzo igl emprendissadi

mercantil. Gia cun 21 onn surpren el 1884 las fatschentas dil bab che seretrai dalla mercanzia. Successivamein vegn el sustenius da dus da ses frars, Andri ed Emil. Siu avegnir fuva segiraus.

Mo gia suenter treis onns seretrai el pli e pli da tuttas fatschentas e surlai quellas a ses frars e cusrins. El veva surura piars tut talien pils affars. Enzatgei stueva esser iu entraviers en sia veta e stueva ver fiers el en tut in'autra direcziun. Il bab da prof. Reto R. Bezzola che viveva e luvrava era da quei temps ell'Italia, enconuscheva fetg bein il giuven Lansel. Prof. Bezzola scriva: «El vivaiva üna vita retratta, adüna accumpagno d'ün giuven amih taliaun, chi 'l chüraiva bod scu ün amalo.»¹⁾ Il giuven Peider Lansel fuva s'inamuraus tochen funs en Ida Mosca, la sora da dus da ses amitgs Cla e Men ed era gia spusaus cun ella. Cuort avon las nozzas vegn il spusalezi sligiaus. La spusa prefereva in auter, ei denton morta ledia. Questa frida ha vulnerau il mat sensibel e romantic²⁾ en moda decisiva. Dapi quei mument ei Lansel sefiers ella bratscha dalla musa lirica che ha accumpignau el tras sia liunga veta. Igl onn 1884, onns da si'amur cun Ida, dedichescha Lansel sequenta poesia a siu amitg Cla.

«Prüma poesia

(A l'ami Cla Muos-cha)

Tschantats sül banc pro'l trembel fin tardezzas,
leids da'ns chattar davo tant temp, vain gnü
prunas da'ns dir, mo lur'eir lungas pezzas
dvant la not müravgliusa, vains taschü.

Seraina tanter alb nüvlam svaniva

la glüna per subit darcheu s'muossar,
sco spür argient casü'l vadret glüschia,
e giosom quai s'dudiva l'En passar.

1 Bezzola, Litteratura, 385.

2 Ins paregli la fotografia da P. L. cun 27 onns, en: Peer, A., 1966, Ouvras da Peider Lansel, tom I, 384.

Nus tuornettan vers chasa – l'armonia
cha quell'ura da sömmi palantet,
sdasdand rebombs chafuols in l'orma mia –
la prüma jada m'ha senti poet.»

1884³⁾

Questa poesia, dedicada agl amitg Cla, ei datada, quei ch'ei impurtont en nies cass. Ella porta il tetel «Prüma poesia» e cala cul confess: «La prüma jada m'ha senti poet.» Ella ei cumparida per l'emprema gada en «Primulas» 1892. Peider Lansel veva 21 onn, cura ch'el ha fatg quei poem. El veva entschiet gia pli baul a far poesias sco quei che biars fan els onns da svilup. Mo quella sera sesenta el per l'emprema gada sco poet. Igl ei gest quels onns che Peider Lansel veva empriu d'enconuscher la sora da Cla Mosca e fuva s'inamuraus: «... vain gnü prunas da'ns dir, mo lur'eir lungas pezzas dvant la not müravgliusa, vains taschü.» Sur da tgei ch'ils dus amitgs han giu ton da setschintschar, pertgei ch'els han cuschiu piazas, savein nus mo lignar e specular. Che Lansel ei sesentius per l'emprema gada poet ei zun impurtont, gie decisiv per sia veta.

Revegnius da sia greva depressiun, marida Lansel 1893 cun Emma Curdin da Sent. El fuva sereratgs adina pli e pli da sias fatschentas ad Arezzo e Pisa che mavan bein (destillarias e stizuns da colonialas). Igl onn 1895, cun 32 onns, surlai el quellas a ses dus frars e cusrins e seretila cun sia famiglia a Sent e da leu a Genevra. El bratta la via activa cun ina meditativa, viva per sia poesia, studegia differentas litteraturas, rimna canzuns veglias romontschas. La casa Lansel a Genevra daventa in liug da sentupada pils Ladins che studegian leu, sco era per glieud dalla cultura. La beinstonza dalla famiglia lubeschà quei. Naven dils 1905 ei Lansel sededicaus entiramein a lungatg e cultura romontscha.⁴⁾ Quei sco admonider, sco encuraschader e

3) Peer, Ouvras P. L., 13s.

4) Peer, A., 1964, Discours per la festa commemorativa da Peider Lansel, en: Ann. 77, 145–155.

scaffider dad ovras litteraras. El che veva studegiau afuns la litteratura ladina veglia e persequitava tgei che capitava en lungatg e cultura, ha viu ch'il romontsch mava a digren mo cun star culs mauns a calun e schar dar l'aura pils larischs. El che fuva naschius e carschius ell'Italia persequitava las tendenzas irredentistas che pretendevan adina pli gagliardamein ch'il romontsch seigi in dialect talian. Davos questas teorias linguisticas dalla «lingua moribunda» stevan speculaziuns territorialas. Ils 1913 gia e 1917 ha el renviau en tutta detschartadad talas pretensiuns, bunamein il medem temps che Carl Spitteler veva scurlau ils Svizzers ord lur prender partida dretg e seniester cun siu plaid «Unser Schweizer Standpunkt» che Lansel ha translatau en ladin. Siu clom als Romontschs: «Ni Talian ni Tudais-chs, Rumantschs vulains restar» ha leventau ils Romontschs ord lur letargia empau sco Giacun Hasper Muoth 1887 e 1888 cun siu clom: «Stai si, defenda, Romontsch tiu vegl lungatg!»

Lansel ei mai vegnius stauchels en siu anim per ina ferma identidad romontscha e per la renconuschientscha da quella en ed ord nossas scheinas. Cheutras eis el – ina personalitat gia da statura – daventaus in simbol.⁵⁾

El ha duront sia liunga veta rimnau la litteratura romontscha tier ina gronda biblioteca, oz ella Chasa Planta. Mo el ha buca mo rimnau e fatg giu la puorla als cudischs, el ha ediu canzuns popularas ils 1906 e 1907, ha ediu 1910 e 1918 «La Musa Ladina» e pli tard preparau la «Musa Rumantscha/Musa Romontscha», ina rimmada da poesias liricas ladinas e romontschas ord igl entir intsches romontsch. Aunc pli gronds merets ha el acquistau sco poet ladin.

Entschiet a far poesias ha el entuorn ils onns 80. Naven dils 84 ei sia musa cuntuadamein allerta. Las empremas poesias ein cumparidas tscheu e leu, naven dils 1886 sut il pseudonim P. J. Derin. L'emprema raccolta cul num «Primulas» cumpara 1892, in onn avon sia maridaglia. Ina secunda ga, revedida ed augmentada 1907, suenter ch'el fuva

5 Bezzola, Litteratura, 384–405.

secasaus cun sia famiglia a Genevra. En quellas duas ediziuns mauncan 18 poesias, naschidas denter 1887–1890. Gia igl onn 1912 suonda «La culana d'ambras», ina rimnada da 60 poesias che anflan buna accglentscha e critica.⁶⁾ La collecziun porta il tetel dall'emprema poesia. Andri Peer scriva leusura: «La poesia, [La culana d'Ambras], ariusa e frais-chischma illas prümas traïs strofas, piglia ün tun plü seri, plü somber illa seguonda part, ingio cha la s-chala da la vita va darcheu aval.»⁷⁾

Zun enconuschenta ei la secunda poesia, numnadamein «Retuorn», naschida ils 1906 a Castasegna a caschun d'in retuorn dall'Italia viers Sent, quei da calonda uost sera. Ella dat perdetga dil patriot Lansel: «O patria, che bivgnaint! – Als fös in not profuonda, sco flamma sainza fin, l'amur per tai respuonda sün il plü ot immaint.»⁸⁾

Igl onn 1929 presenta Peider Lansel «Il vegl chalamer». «La summa poetica cha Lansel publichet in seis 66avel on suot quaist titul ais daplü co üna racolta da sias ediziuns poeticas anteriuras: 'Primulas' (1892 e 1907) e 'La culana d'ambras' (1912), e sieuida dad 'Alch versiuns'.»⁹⁾

Lansel vegneva mai stauchels da curreger e gliemar vid ses vers. Al tetel dall'ediziun dils 1929 aschunscha el la remarca «Ediziun definitiva». Questa ediziun ha pér da dretg aviert las portas alla lirica da Peider Lansel ed a siu lungatg. Prof. R. R. Bezzola scriva: «Als aber Peider Lansels Primulas erschienen und einige Jahre darauf seine Culana d'ambras, gab es ein allgemeines Kopfschütteln. Dieses urmächtige Hervorbrechen der heimatlichen Dorfmundart von Sent, diese tieferühlte Wiederbelebung alter stimmungsbefladener Form- und Wortbildungen wurde von der grossen Masse als eigenwillig und gekünstelt empfunden und vielfach abgelehnt ... Erst seine letzte, herrlich kraftvolle Dichtung 'Tamangur' vermochte die Romanen so recht zu erschüttern und mitzureissen, und da griff der eine und der

6 Pareglia Peer, Ouvras P. L., 385.

7 Peer, Ouvras P. L., 389 e pagina 39 (text).

8 Peer, Ouvras P. L., 40.

9 Peer, Ouvras P. L., 365.

andere zu den nun im 'Vegl chalamer' seit 1929 vorliegenden Gesamtausgabe von Lansels Versen, um darin die Vielgestaltigkeit und den Reichtum seiner Inspiration zu erfahren.»¹⁰⁾

Gia il num «Tamangur» ei ina poesia! Aunc creschan vegls larischs e battan cunter tun e cametg. Pli baul in uaul serrau tochen ch'il carstgaun ei vegnius ed ha spogliau el talmein ch'il clima ei daventaus pli crius e che las tschuttas-schiember (betschlas) ein buca pli madiradas.

Schilunsch las empremas 4 strofas. Lu suonda l'attacca pli seriusa, gie directa:

«Al veider god, chi pac a pac gnit sdrüt,
sumaglia zuond eir nos linguach prüvà,
chi dal vast territori d'üna jä
in uschè strets cunfins uoss'es ardüt.
Scha'ls Rumantschs nu fan tuots il dovair lur,
giaraj'a man cun el sco Tamangur.»¹¹⁾

Igl uaul periclitau daventa la semeglia da nies lungatg. Il poet fa in serius appel als Romontschs da tgirar lur lungatg e concluda:

«Rumantschs, dat pro! – Spendrai tras voss'amur
nos linguach da la mort da Tamangur!»

Tamangur ha giu in viv resun tochen al di dad oz. La poesia ha tuccau il viv al collectiv, oravontut als Ladins, ed ha aunc rinforzau lur identitat romontscha, ch'ei adina stada pli ferma che quella dils Sursilvans, che untgevan plitost, silmeins tochen el temps novissem, da s'identificar sco Sursilvans. La canzun da Tamangur ei vegnida translatada en biars lungatgs e vegn ad esser la poesia romontscha la pli enconuschenta, malgrad las resalvas ch'il poet Andri Peer fa: «Mo il tun pro-

10 Bezzola, NZZ, 1953.

11 Peer, Ouvras P. L., 77s.

gramatic e retoric dominescha tuottüna ün pa ferm vers la fin, da möd cha la sustanza poetica vain schlungunada, almain per nos sentimaint dad hoz.»¹²⁾

Sche Peider Lansel veva remarcau al frontispezi dil «Vegl chalamer» che l'ediziun seigi definitiva e quels e tschels han manegiau ch'il poet hagi relaschau sia musa, ei quei tuttavia buca stau il cass. Ils 1936 suonda ina ulteriura rimnada da poems sut il tetel «La funtana chi staina» (l'aua che stagna) en in separat ord il tom 50 dallas Annalas. Era quella ovra da 17 poesias differentas culminescha sco il «Vegl chalamer» cun in clom als Romontschs en fuorma da sonet: «Salvain l'orma da nossa schlatta» – cul clom actual pir che zacu ella situaziun politica che nus stevan denter faschissem e naziunalissem:

«Ni Taliants, ni Tudais-chs,
Rumantschs vulain restar!»

In ver poet po/sa mai calar da far poesias; quei ei siu viver. Mo treis onns suenter cumpara en las Annalas ina nova rimnada da 14 poesias cul tetel «Fanzögnas». Cun quei puschel poesias ha il poet priu cumiau da ses lecturs. Duront si'entira veta activa ha el adina puspei translatau poesias ord las differentas litteraturas dall'Europa. Prosa litterara ha el secret mo darar. Ina biala novella d'ina amur disfortunada cul tetel «Grusaidas albas» ha el publicau 1906.

Suenter quei excurs en sia veta da scribent e poet eisi uras da turnar a sia veta. Dils 1926 entochen 1934 ha el bandunau Genevra ed ei serendius ell'Italia, a Livorno, per surprender danovamein sias fatschentas. La situaziun pretendeva quei. Lansel ha mussau quels onns da crisa ch'el fuva era carschius per las fatschentas realas e buca mo per ina veta contemplativa. El ei vegnius numnaus consul honurari ed ha defendiu ils interess dalla Svizra en quella part dall'Italia. Danovamein

eis el returnaus a Genevra e per temps a Sent. Denton veva la mort era
gia fatg viseta tier el. A Livorno gia ha el piars il fegl da 21 onn ed a
Genevra ei sia consorta Emma morta 1940.

Ils 9 da december 1943 eis el morts cun 80 onns e vegnius accumpignaus
d'in grond pievel alla fossa. «Sa mort füt resentida in Svizra scu üna
perdita naziunela. Nus avains noto pü cu 50 necrologs. Sa tschendra
füt purteda da Genevra a Sent e depositeda illas ruinas da la baselgia
da San Peder, situeda sün üna collina in ün godet da sa proprieted,
dasper il clucher, chi l'avaiva servieu daspö ans da chambrin da stüdi,
da meditaziun e da creaziun poetica.»¹⁵⁾
Peider Lansel era daventaus in simbol gia dapi decennis, honoraus
cul dr. h.c. dalla universitat da Turitg e distinguius cul premi grond
dalla Fundaziun Schiller.

Sia spina

Sch'ins di «poeta nascitur», il poet nescha poet, quel san ins buca far,
ei quei mo ina mesa verdad. Certas premissas ston franc e seguir esser
avon maun. Denton vegn il poet mai ord la crosa senza che quella
rumpi, senza ch'el stoppi. Tons fan poesias els giuvens onns da svilup.
Ina gada carschi, ei la poesia naven. Quei valess era per Peider Lansel.
El era naschius en ina famiglia da commerciants. El ha absolviu ina
preparaziun per la mercanzia, fatg in emprendissadi mercantil e saviu
entrar ladinamein ellas fatschentas da famiglia.

Destillarias e stizuns che marschavan bein. Sur notg ha ei dau ina
gronda crisa e midada. Talmein ch'el ha bandunau las fatschentas
flurentas ed entschiet ina veta meditativa el ravugl dalla poesia. Ch'el
fuss staus carschius per las fatschentas, eisi semussau ils onns 1926
entochen 1933 ch'el ei serendius danovamein ell'Italia e ha menau ses
affars ord las difficultads. Ei fuva pia buca stau ina insufficienzia che

15 Bezzola, Litteratura, 390.

vess stimulau ni sfurzau el da bandunar sias incumbensas, mobein enzatgei tut auter che ha vulnerau el aschi profundamein, ha piclau tras la crosa e schau nescher il poet Lansel. Quei ei franc buca lev d'eruir, essend el staus duront sia veta entira in um reservau, quei ch'appartegn sia veta interna e privata, era viers ses agens, sco quei che sia feglia relata suenter sia mort.¹⁴⁾

Pér suenter la mort ei quei e tschei vegniu alla glisch. Quei tras ina rimmada da poesias, ligadas en curom che porta il tetel «Fluors sechadas», publicadas tras A. Peer 1966.¹⁵⁾

Peider Lansel, naschius ell'Italia, veva fatg sias scolas en Svizra e fuva turnaus 1879 tier ils ses ed haveva absolviu ellas fatschentas da siu bab igl emprendissadi. Siu bab ei sereratgs dallas fatschentas gia 1884 ed ha surdau la direcziun al fegl da 21 onn. Gia lu enconuscheva Peider ils giuvens Mosca, oravontut Cla Mosca, siu meglier amitg.

Bein cheutras fa el era enconuschientscha cun la sora Ida. Ella fuva naschida 1869 (26-3-69), era pia 6 onns pli giuvna che Peider. Oriundamein da Sent sco Lansel, habitava ella a Firenze. Cura che quella amicezia ha propi entschiet, ei grev d'eruir. Fuva ei gia ils 1884, cura che Lansel ha creau la poesia dedicada a siu amitg Cla?¹⁶⁾ Lu veva Lansel 21 ed ella 15 onns. Ins savess interpretar ord la poesia agl amitg Cla, ch'ei seigi era stau discuors dalla sora. «... vain gnü prunas da'ns dir, mo lur' eir lungas pezzas dvant la not müravgliusa, vains taschü.» En scadin cass ha la harmonia da quella sentupada destadau quella sera en Lansel in grond sentiment: «... la prüma jada m'ha senti poet.» Ils 86/87 fuvan Ida e Peider sespusai e stevan avon lur nozzas.

Cheu ha ei dau in scarp en lur amicezia, ed els ein i lur atgnas vias. La spusa saveva buca sedecider da maridar – essend ella s'inamurada en in auter, siu scolast Giovanni (Jon) Luzzi che habitava e doceva a Firenze ed era 14 onns pli vegls che Ida. Ton ha ella detg a sia amitga

14 Bezzola, R.R., 1973, Peider Lansel, en: Ann. 86, 7. Bignia Piguet-Lansel a Bezzola: «In blers reguards savain no fich pac da nos bap chi d'eira adüna fich discret e reservà.»

15 Peer, Ouvras P.L., 117–126.

16 «Prüma poesia» en: Peer, Ouvras P.L., 15.

intima Agnesa Sandi¹⁷⁾: «Nus eirans fich bunas amias e nus ans scrivavans. Ella m'avaiva invideda a sa nozza a Firenze, ma ella dschaiva in sa charta ch'ella speraiva cha quaista nozza nu hegia lö.» Denton eis ella buca maridada, mobein morta 1891 cun 22 onns.

Per Peider Lansel ei quei stau ina schi gronda e dolorusa surpresa che ha fiers el igl emprem ord sia via – totalmein en bratscha alla poesia. Questa amur fatala ei daventada la spina da sia veta. El che fuva bein preparaus per ina carriera da commerciant, ha piars cun quella frida tut interess per menar ina fatschenta ed ei sereratgs dalla veta activa. Bezzola scriva cun raschun: «Quaists evenimaints ultra dulurus per ün caracter uschè sensibel seu quel da Peider Lansel pudessan ans furnir la clev, na be per la granda müdeda chi as realiset in sa vita, ma eir per sia inspiraziun poetica.»¹⁸⁾ Revegnius dad ina greva depressiun, eis el maridaus pli tard, «as retret el dals affers, dal muond da l'acziun, per as der tuottafat al muond da la meditaziun». ¹⁹⁾ Lansel ha scret ils onns 1887-90 ver 18 poesias d'amur sut il tetel «Fluors sechadas», ligiadas en curom ch'el ha denton mai publicau. El ha era buca mussau ellas als ses e currigiu vid ellas aunc ils 1938. Ellas han accumpaignau el tochen la mort, cura che sia feglia ha lu surpriu ellas. Andri Peer ha publicau ellas per l'emprema gada ils 1966, 25 onns suenter la mort dil poet. Quei fatg ei la caparra che in'amur dolorusa ei stada la spina da sia veta. Lansel ha strusch fatg poesias d'amur, avon ni suenter quell'aventura amara. «Mias prümas poesias fet cur ch'eu eira amo a scoula a Frauenfeld in l'an 1878 (cun quindesch ans) in tudais-ch, lura in l'an 1879 in l'Institut Schmutz-Moccand a Rolle in frances – arsas!»²⁰⁾ Era las empremas poesias romontschas ch'el ha fatg entuorn ils 1880 ha el barschau. Pér pigl onn 1884 declara el alla fin dalla poesia a Cla Mosca: «... la prüma jada m'ha senti poet.»

17) Bezzola, Litteratura, 387.

18) Bezzola, Litteratura, 388.

19) Bezzola, Litteratura, 388.

20) Peer, Ouvras P. L., 372.

Mo ussa eisi neras uras da far enconuschientscha cun las «Fluors sechadas».²¹

«Fluors sechadas

Tanter ils fögls chat üna flur sechada;

be cun tocker quella in zinslas va,

e da tuot sa bellezza d'üna jada:

culur, grazcha, parfüm – nögli'es restà.

In zinslas sco la flur, eir l'algordanza

get da quel temp – quai chi'd es mort es mort.

Rimas – vuschs spersas illa lontananza,

pardert'es eir per vus listessa sort!»

1888

Questa poesia dat il num all'entira collecziun da 18 poesias. Ella ei probablamein buca naschida sco emprema, ei denton en sia egliada anavos tipica per la lirica.

Denter la feglia secatta ina flur seccada. Sch'ins mo tucca en ella, croda ella en flucs e da tut quei ch'era ina gada – «nögli'es restà». Gie buca tuccar. Quei ch'ei miert, ei miert.

Ina dallas empremas poesias ei bein «Taschand eu at guardaiva», capeivla pil carstgaun retratg e sensibel sco quei che Lansel fuva. «Cuschend sin tei miravel», senz'anflar in plaid el dretg mument che rumpess il silenzi da tema. «Inrüclentscha» – s'enriclada savess ins dir per sursilvan, ina bufatga poesia d'ina giuvna amur, buc il davos per via dalla retenientscha tipica per Lansel.

21 Peer, Ouvras P. L., 117–126.

«Inräclentscha
vans. Ella m'avaiva invidea a sa nozza a Firenze, ma ella buca mor
sa charta ch'el
O, eu füt ferm cur cha dad ir davent
ella buca mor
rivet il di,
Per Peider Lan
cun il cheu ot e sten indifferent
ha lers el igl
eu sun parti!»
Queste amur fatane que restano allora da l'autore, d'el che havia hein
Loschs da sia fermezia ha igl inamurau zuppentau ses sentiments sut
il manti dalla indifferenza.

«Indifferent per tuots, pustüt per tai
vulet parair,
sco scha nö be'l partir, mo eir tuot tschai
maridus per
am fess plaschair.

O, eu füt ferm! E neir cun tour cumgià
ma vusch tremblet;
Il sforz da tgnair meis sentimaint zoppà
ingün nu vzet.»
El ha buca vuliu mussar colur, el ha vuliu zuppentar ils sentiments,
oravontut viers ella. Ed el sesenta ferm, ch'el ha buca tremblau da
tener tschellau tut. Negin ha engartau enzatgei.

«Parti cun ils cumpagns, fin giò'l stradun
chantet tras giò.
E gnanc'üna suletta jà nu'm sun
vout inavo.»

Partius ei il fegher a cantond culs auters e gnanc ina suletta ga ha el
mirau anavos.

Ida Mosca fuva «Mo i'l albierg rivà, cur füt sulet,²²
schi m'algordand,²³ lura cridar ad ün cridar stuvet,
am inrücland.»

Gest ad el (*«Attinditent nòt»*) na do bato²⁴ ogn 1938 (1) sia
poesia «Utuon» a l'estere.

Arrivaus ella casa d'albierg e tut persuls, ha el entschiet a bargir, sere-
gurdond da quei ch'era stau.

Mo la poesia «Utuon» ord «Fluors sechadas» ha Lansel publicau gia
1887, il temps ch'ella ei naschida, quei ellas Annalas. Ella ei tenida
schi generala ch'ella paleisa pauc d'ina relaziun intima.

La suandonta denton relata da differenzas denter ils inamurai, denton
aunc cun bunas speronzas.

«O tü nu tmair ...

O tü nu tmair cha l'invlidanza
vegn'a's rasar sün il passà.
Sch'eir meis dis passan in silenzi,
il cour quel nun invlida mâ.

Vi da la spranza vögl am tgnair.

A bun ans vair!

Dieu detta ch'eir teis cour s'algorda,
quaid, plan a plan, sün il passà,
in fand reviver tuot la cuorta
saschun da nos idil fallà.

Rimbüts nu fetsch e vögl taschair.

A bun ans vair!

9881

22 Bezzola, 1975. Poesie ligure, em. Ann. 20, 11.

23 Pecc, Gheres R.I.L., 1981.

Eu spet, fidand chi vegna l'ura
e sdaisda tuot il rich tesor
d'affets, durmind dad ünsacura
i'l plü chafuol lö da teis cour;
lura savarast perche ch'eu let taschair ...
A bun ans vair!»

1888

Mo il spitgar culla speronza ch'ei vegni meglier zacu, para da buc
esser ius en vigur – era buc il seveser!

«Eu quint be las uras serainas
(Horas non numero nisi serenas)

Quel liom chi'ns univa
es tschunc davant il muond,
laschand 'na plaja viva
chi doula amo zuond.

Eir scha la forz'eu chatta
da vendscher il passà,
giò'l fop dal cour la natta
eu tem chi restarà.

...
Epür, malgrà l'amara
tristezza da quists dis,
plü d'quai chi ans separa
vez quai chi' ns tgnet units.»

1889

...

Ida Mosca fuva s'inamurada en siu professer a Firenze, Jon (Giovanni) Luzzi, 1856–1948, ch'ei staus ina gronda persunalitad, teolog e directur dalla facultad valdaisa alla universitat da Firenze. Ina celebritad mundiala muort sia translaziun monumentala dalla Bibla en talian.²²⁾ Gest ad el («Al vegl ami») ha Peider Lansel dedicau igl onn 1938 (!) sia poesia «Fossas a l'ester».²³⁾ En quella seregorda Lansel en pietad da ses cars che ruaussan a Livorno el santeri protestant: la feglia Erica, il fegl Andri Albert, siu sir Jachen Corradini e siu quinau Albert Corradini.

La spina ei restada a Peider Lansel per veta duronta. Ed el ha mai tratg ora ella. Vess el raquintau ad enzatgi, la plaga fuss forsa urida, ed il poet vess finfatg relaschau sia musa, lingua e cultura romontscha. Enstagl eis el restaus sco poet il simbol dalla resistenza sco ils schiembers a Tamangur.

Sia veta

Ei et noschius iis 26 da schanez 1865 a l'aret sco secundi feglia Vincenz Anton Christian Carnotsch²⁴⁾ e Paulina Jenal, omisdus da Samagnun, e battegiaus da piev'an Sigisbert Monz²⁵⁾ cui num Johann Rudolf. Il bab pildaya ni silmeins capera suonc il fadin, la mamma Paulina demon buc. Samagnun che veva in access suroun mo viers d' Tirol, veva brattau suenter iis 1825 il longatg fadin cui pdestg.²⁶⁾ Il pievneeschur havin nfon zactin e falembur, pliscis foalsancisch. El ha caschunau oravoutut alla mamma Fossas ma quitan cd ei aschfa daventans alitost il nov munimur. Il bab ha beinzelciu engartau, buca

22 Bezzola, 1973, Peider Lansel, en: Ann. 86, 11.

23 Peer, Ouvras P. L., 101.

